



Шылава А. С., кандыдат педагогічных навук, дацэнт кафедры менеджменту і адукацыйных тэхналогій факультэта кіравання і прафесійнага развіцця Інстытута павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі;

Мурашка Н. У., магістрант.

Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя Максіма Танка

Выхаванне і навучанне фальклорам на I ступені агульнай сярэдняй адукацыі ў сучаснай школе на прыкладзе традыцыйнага свята Купалле

У сучаснай школе неабходнасць звяроту да народнай культуры, фальклору, народнай педагогікі абумоўлены тэндэнцыямі развіцця сучаснага грамадства. У педагогіцы гэта адбываецца шляхам развіцця этнапедагогікі, якая тлумачыць народную педагогіку і прапануе шляхі выкарыстання ў сучасных умовах.

Вывучаючы назвапашаны на працягу стагоддзяў вопыт народу, этнапедагогіка выдзяляе дыдактычныя прынцыпы выхавання дзяцей. Самы стары з іх і, мабыць, самы актуальны сёння прынцып — **выхаванне і навучанне павінна ажыццяўляцца ў дзейнасці**. Зыходзячы з гэтага прынцыпу, мы бачым, што фальклорны матэрыял прадугледжвае гульнявую і творчую дзейнасць і дапамагае забяспечыць актыўнасць і свядомасць удзелу дзяцей у працэсе навучання. Фальклор мае сувязь з жыццём, ён выходзіць і развівае, даступны і наглядны. Акрамя таго, прастата, лаканічнасць, эмацыянальнасць, насычанасць, выразнасць фальклорнага матэрыялу зразумелая для дзяцей.

Мы ўжо не раз адзначалі ў папярэдніх артыкулах [1; 2; 3], што фальклор можа выступаць і ў якасці сродку фарміравання маўленча-камунікатыўнай

кампетэнцыі ў малодшым школьным узросце. З гэтай мэтай намі была распрацавана сістэма вывучэння фальклорных традыцый у пазавучэбнай дзейнасці, якая складаецца з этапу знаёмства, этапу расповеду і этапу драматызацыі ці актыўнага ўдзелу [3].

У гэтым артыкуле мы разгледзім сістэму на прыкладзе традыцыйнага народнага свята Купалле. Наш выбар абумоўлены тым, што ў вучэбнай праграме па вучэбным прадмеце «Чалавек і свет. Мая Радзіма — Беларусь» для IV класа ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання і выхавання ў раздзеле «Геаграфічныя і гістарычныя звесткі аб нашай Радзіме» прадугледжана азнаямленне вучняў з традыцыйнымі народнымі святамі, такімі як Радаўніца, Купалле, Дзяды, Каляды [4, с. 115]. Выкарыстоўваючы метады апераджальнага навучання, знаёмства з гэтымі святамі мэтазгодна праводзіць у **папярэдніх класах** і выкарыстоўваць фальклорны матэрыял у якасці сродку фарміравання маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі ў пазавучэбнай дзейнасці.

Па традыцыі **этап знаёмства** па тэме «Купалле» найлепш правесці ў II класе ў час тэматычнай класнай гадзіны перад пачаткам летніх канікул.

Тэматычная класная гадзіна «Купалле»

Мэта: пазнаёміць вучняў з традыцыйным народным святам «Купалле».

Задачы:

- пашыраць слоўніковы запас вучняў;
- ствараць умовы для фарміравання маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі;
- выходзіць павягу да традыцый беларускага народа.



Абсталяванне: мультымедыяная прэзентацыя; буклет; раздатчны матэрыял для працы ў парах: выявы сімвалаў Купалля (вогнішча, Купала, вянок).

1. Арганізацыйны этап. Падрыхтоўка вучняў да ўспрымання матэрыялу.

Настаўнік (Н.): Хутка лета, канікулы — час, калі можна весяліцца, гуляць на вуліцы і не думаць пра ўрок. Хтосьці з вас едзе ў летні аздараўленчы лагер, хтосьці да бабулі і дзядулі. Я ўпэўнена, што летам у вас знойдзецца шмат розных цікавых заняткаў, але скажыце, ці ведаеце вы святы, якія адзначаюць беларусы летам?

Вучань (В.): Летам мы адзначаем Дзень Незалежнасці!

В.: А яшчэ мы святкуем Дзень дзяцей!

Н.: Малайцы! А ці чулі вы пра свята Івана Купалы?

В. 1: Так! У лагеры мы такое святкавалі!

В. 2: А мы ў Мінску на яго хадзілі з бацькамі!

Н.: Цудоўна! Сёння я хачу вам расказаць пра гэта свята і чаму яго так любяць святкаваць у нас на Беларусі.

2. Знаёмства вучняў з традыцыйным народным святам «Купалле».

Распавед настаўніка з выкарыстаннем прэзентацыі. (Выкарыстанне прэзентацыі у час класных гадзін дазваляе зрабіць заняткі больш пазнавальнымі і цікавымі, што, безумоўна, павышае матывацыю ў дзяцей да знаёмства з традыцыйнымі народнымі святамі і пашырае слоўніковы запас вучняў.)

Купалле — гэта галоўнае летняе традыцыйнае народнае свята беларусаў, адно з самых старажытных і прыгожых. Яно прысвячалася сонцу і агню, які лічылі сімвалам сонца. А яшчэ гэта свята звязвалі з культам вады.

Купалле было прымеркавана да летняга сонцавароту, калі «сонца паварочвала на зіму, а лета на жару» [5, с. 124]. На Купалле была самая кароткая ноч і самы доўгі дзень у годзе.

З прыходам хрысціянства Купалле прывязалі да хрысціянскага свята — Раства Яна Хрысціцеля. У народзе яны зліліся ў адно, якое сталі называць Іванам Купалай. Сярод іншых назваў свята: Купала, Іван ці Ян.

Праваслаўныя святкуюць Купалле 7 ліпеня, а каталікі — 24 чэрвеня. Я нагадаю вам, што праваслаўныя — гэта тыя, хто ходзіць маліцца ў царкву, а каталікі — тыя, хто наведвае касцёл. У нас адна вера — хрысціянства, але святы мы адзначаем у розныя дні, таму што каталікі прытрымліваюцца грыгарыянскага календара, а праваслаўныя вернікі — новаюліянскага.

У народзе верылі, што ў купальскую ноч расліны і дрэвы размаўляюць паміж сабой, пераходзяць з месца на месца, скачуць і нават ходзяць адзін да аднаго ў гасці [5, с. 125].

Сімвалам свята лічыліся вогнішчы і міфічная жанчына Купала. Яе ляльку выраблялі з прыродных матэрыялаў, апраналі ў жаночае адзенне і завязвалі на ёй хустку.

Яшчэ адным атрыбутам свята была таямнічая, чароўная папараць-кветка. Па адной з легенд, зацвітала яна ў лясным гушчары апоўначы і той, хто знойдзе яё, набудзе вялікае багацце і незвычайныя магчымасці.

Перад купальскай ноччу пад вечар дзяўчаты і жанчыны ішлі на луг збіраць кветкі і зёлкі, якія ў гэты дзень набывалі асаблівую сілу. Спяваючы купальскія песні, яны плялі шмат вянок: для сябе, для варажбы і для хлопцаў. Вянкі плялі не толькі з кветак, але і з галінак бярозы, елкі, клёна і дуба. У гэты дзень нарыхтоўвалі і венкі на ўвесь год.

На Купалле ўдзельнікі свята, апаясаныя кветкамі і травамі, з вянкамі з кветак і жытніх каласоў на галавах распальвалі вогнішчы, гулялі ў гульні, вадзілі карагоды, танцавалі.

Вогнішчы разводзілі пасля заходу сонца. Хлопцы і дзяўчаты, узяўшыся за рукі, скакалі цераз іх, таму што верылі, што агонь у гэту ноч ачышчае чалавека ад хвароб і няшчасцяў. Потым запальвалі ляльку Купалу і тапілі ў вадзе. Пасля моладзь хадзіла ў лес шукаць папараць-кветку.

А яшчэ на Купалле варажылі, пускаючы вянкі па вадзе. Лічылася, што іх рух мог прадказаць будучыню.

У Купальскую ноч нельга было спаць, а трэба было абавязкова ўдзельнічаць у агульным святкаванні. З Купалля было дазволена купацца ў вадаёмах.

Н.: Вы так уважліва слухалі мяне, а цяпер адкажыце на маё пытанне: хто звычайна ўдзельнічаў у святкаванні Купалля?

В. 1: Усе прымалі ўдзел у святкаванні.

В. 2: Не, не ўсе! Толькі хлопцы і дзяўчаты.

Н.: А што рабілі дзеці? Ці расказвала я вам пра іх?

В.: Не, Вы нам пра іх нічога не гаварылі.

Н.: Так, я нічога не расказвала. А як вы лічыце, што рабілі дзеці ў час святкавання?

В. 1: Яны рабілі тое, што і ўсе.

В. 2: Яны вадзілі карагоды, скакалі праз вогнішчы.

Н.: Так, але рабілі яны гэта побач з дарослымі. Ім дазвалялася толькі плесці вянкі, вадзіць карагоды, гуляць у гульні і сачыць за святкаваннем. Як вы лічыце чаму?

В.: Таму што скакаць праз вогнішча вельмі небяспечна.

Н.: Малайчынка! Сапраўды, гульні з агнём і паблізу вады вельмі небяспечныя. Сёння вы таксама можаце толькі назіраць за святкаваннем Купалля. Рабіць гэта трэба абавязкова з дарослымі. Паабяцайце мне, што без бацькоў вы ніколі не пойдзеце на свята Івана Купалы. Абяцасце?

В.: Так, мы абяцаем!

Н.: Добра. І памятайце, што калі вы прыйшлі з бацькамі паглядзець на Купалле, то нельга адыходзіць ад дарослых ні на крок, а таксама трымацца як мага далей ад вогнішча і вады. Запомнілі?

В.: Запомнілі!

Н.: Малайцы! Я спадзяюся, што вы будзеце памятаць пра мае парады. А зараз я вам адкрыю маленькі сакрэт: для дзяцей таксама рабілі сімвалічныя «вогнішчы з крапівы». Яны былі невысокія, і дзеці маглі спакойна праз іх скакаць, не баючыся трапіць у «агонь». А цяпер паглядзім, што вы запомнілі з апаведа пра Купалле.

Настаўнік на дошцы вывешвае сімвалы Купалля: Купалу, купальскі вянок, вогнішча.

Праца ў парах.

Н.: На дошцы вы бачыце сімвалы Купалля. Кожны з вас падрыхтуе пра адзін з іх невялікае вуснае апавяданне.

Вучні, якія сядзяць на першым радзе, рыхтуюць выказванне пра Купалу; вучні другога рада — пра купальскі вянок; трэцяга — пра вогнішча.

Кожны складае тры сказы пра свой сімвал па наступнай схеме:

- як называецца гэты сімвал;
- як яго зрабіць;
- што з ім рабілі.

На выкананне задання ў вас 5 хвілін.

Вучні самастойна працуюць.

Н.: Цяпер працуем у парах. Вучні, якія сядзяць на першым варыянце, расказваюць сваё апавяданне суседу па парце, а вучні, якія сядзяць на другім варыянце, слухаюць. Затым вучні, якія сядзяць на другім варыянце, расказваюць сваё апавяданне, а вучні, якія сядзяць на першым варыянце, слухаюць.

Пасля таго як дзеці выканалі заданне, важна паказаць ім на слайдзе правільны варыянт іх адказу, каб вучні маглі сябе ацаніць.

Н.: Усе расказалі. Малайцы! А цяпер адзін вучань з першага рада раскажа сваё выказванне класу.

Выбраць вучня можна па жаданні або шляхам жараб'ёўкі.

Вучань расказвае тое, што ў яго атрымалася.

Н.: Малайчынка, сядай на сваё месца. Ці ўсё правільна і прыгожа было раскажана?

В.: Не зусім, былі памылкі.

Н.: Я прапаную вам выправіць памылкі ў адказе.

Настаўнік адкрывае слайд з правільным адказам і просіць таго, хто адказваў, прачытаць напісанае на слайдзе.

Н.: Добра! Цяпер вучні ўсяго класа, якія сядзяць на першым варыянце, чытаюць услых яшчэ раз правільны тэкст з дапамогай слайда, а вучні, якія сядзяць на другім варыянце, правяраюць, ці правільна ён прачытаны. Затым вучні, якія сядзяць на другім варыянце, чытаюць яго, а вучні, якія сядзяць на першым варыянце, правяраюць.

Вельмі важна, каб, нягледзячы на тое што сваё заданне выконваў прадстаўнік першага рада, правільны варыянт адказу чыталі ўслых усе вучні класа. Такім чынам кожны з іх некалькі разоў за ўрок чытае і вымаўляе правільна пабудаваныя граматычныя формы сказаў, вучыцца будаваць вусныя выказванні і лепш запамінае матэрыял.

Н.: А зараз паслухаем выказванне, якое падрыхтаваў пра свой сімвал другі рад. Хто хоча раскажаць?

Па аналогіі праходзіць праца з выказваннямі другога і трэцяга радоў.

3. Падвядзенне вынікаў.

Н.: Пра якое традыцыйнае народнае свята мы сёння гаварылі?

В.: Сёння мы гаварылі пра Купалле.

Н.: Каб вы лепш запамнілі пра яго і змаглі раскажаць сваім бацькам і сябрам, я падрыхтавала для вас на памяць буклет. (Буклет змяшчае ў сціснутым выглядзе ўсю атрыманую на класнай

гадзіне інфармацыю, якую кожнае дзіця выносіць з сабой дадому.)

4. Рэфлексія.

Настаўнік прапануе дзецям адказаць на наступныя пытанні:

Н.: Што вам спадабалася на класнай гадзіне больш за ўсё?

Н.: Пра што новае вы сёння даведаліся?

Наступны **этап расповеду** па тэме «Купалле» мэтазгодна правесці праз год у III класе таксама на тэматычнай класнай гадзіне, прымеркаванай да летняга адпачынку. За тыдзень да плануемай даты правядзення тым, хто жадае паўдзельнічаць у наступнай класнай гадзіне, трэба раздаць тэксты для падрыхтоўкі пераказу:

1. Купалле — гэта галоўнае летняе традыцыйнае народнае свята беларусаў. Яно прысвячалася сонцу і агню. А яшчэ свята звязвалі з культам вады.

2. Купалле было прымеркавана да летняга сонцавароту. На Купалле была самая кароткая ноч і самы доўгі дзень у годзе.

3. З прыходам хрысціянства Купалле прывязалі да хрысціянскага свята — Раства Яна Хрысціцеля (у праваслаўных 7 ліпеня, у каталікоў 24 чэрвеня).

4. У народзе яны зліліся ў адно, якое сталі называць Іванам Купалай. Сярод іншых назваў свята: Купала, Іван ці Ян.

5. У народзе верылі, што ў купальскую ноч расліны і дрэвы размаўляюць паміж сабой, пераходзяць з месца на месца, скачуць і нават ходзяць адзін да аднаго ў госці.

6. Сімваламі свята лічыліся вогнішчы і міфічная жанчына Купала. Яе ляльку выраблялі з прыродных матэрыялаў, апраналі ў жаночае адзенне і завязвалі на ёй хустку.

7. Яшчэ адным арыбутам свята была таямнічая, чароўная папараць-кветка. Па адной з легенд, зацвітала яна ў лясным гушчары апоўначы, той, хто знойдзе яе, набудзе вялікае багацце і незвычайныя магчымасці.

8. Перад купальскай ноччу дзяўчаты і жанчыны ішлі на луг збіраць кветкі і зёлкі. Спяваючы купальскія песні, яны плялі шмат вялкоў з кветак, з галінак бяроз, елкі, клёна і дуба.

9. На Купалле ўдзельнікі свята з вянкамі з кветак і жытніх каласоў на галавах распальвалі вогнішчы, гулялі ў гульні, вадзілі карагоды, танцавалі.

10. Вогнішчы разводзілі пасля заходу сонца. Хлопцы і дзяўчаты скакалі цераз іх, потым запальвалі ляльку Купалу і тапілі яе ў вадзе. Пасля моладзь хадзіла ў лес шукаць папараць-кветку.

11. А яшчэ на Купалле варажылі, пускаючы вянкi па вадзе. Лічылася, што іх рух мог прадказаць будучыню.

12. У Купальскую ноч нельга было спаць, трэба было ўдзельнічаць у агульным святкаванні. Пасля Купалля было дазволена купацца ў вадаёмах.

Тэматычная класная гадзіна «Ішла Купала сялом, сялом...»

Мэта: паглыбленне ведаў аб традыцыйным свяце Купалле.

Задачы:

- пашыраць слоўнікавы запас вучняў;
- ствараць умовы для фарміравання маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі;
- выходзіць павагу да традыцый беларускага народа.



Абсталяванне: мультымедычная прэзентацыя; буклет; раздатчны матэрыял для групавой працы: карткі з выявамі лекавых раслін і тэкстам на рускай мове для перакладу.

1. Арганізацыйны этап. Падрыхтоўка вучняў да ўспрымання матэрыялу.

Н.: У мяне да вас пытанне: якое традыцыйнае свята адзначаюць беларусы летам?

В.: Летам беларусы святкуюць Купалле.

Н.: Малайцы, давайце ўспомнім, як яго святкавалі старажытныя беларусы, а дапамогуць нам у гэтым вучні, якія падрыхтавалі дома аповед пра Вялікізень.

Аповед вучняў суправаджаецца паказам мультымедычнай прэзентацыі.

2. Паглыбленне ведаў пра купальскае свята.

Н.: Выдатны аповед. Вы добра падрыхтаваліся. Малайцы! (Зварот да класа.) А вам спадабалася?

В.: Так, нам спадабалася!

Н.: Вы так уважліва слухалі, малайцы. А цяпер назавіце мне асноўныя сімвалы Купалля.

В. 1: Асноўным сімвалам свята лічыцца Купала!

В. 2: Яшчэ сімваламі з'яўляюцца папараць-кветка, вянкi і вогнішчы!

Н.: Добра. Давайце пагаворым пра папараць-кветку. Што мы пра яе ведаем?

В.: Паводле адной легенды, зацвітала яна апоўначы, той, хто знойдзе яе, набудзе незвычайныя магчымасці.

Н.: Сапраўды так. Лічылася, што цвіла яна адзін раз у год на Купалле і на працягу толькі аднаго імгнення. Знайсці яе было вельмі цяжка, але паводле легенды, калі чалавек выпадкова знаходзіў яе, то пачынаў бачыць скрозь зямлю схаваныя скарбы, адмыкаць і замыкаць любыя замкі, ведаць будучыню, лячыць людзей ад хвароб, разумець мову жывёл і дрэў [5, с. 134]. Але што мы з вамі сёння дакладна ведаем пра папараць з урокаў «Чалавек і свет»?

В.: Што папараць не цвіце.

Н.: Так. Папараць ніколі не цвіце. Аднак існуе адна яе рэдкая каралеўская разнавіднасць, споры якой знаходзяцца на асаблівай мяцёлцы, якая нагадвае кветку. На Беларусі такі від папараці захаваўся ў Белавежскай пушчы і занесены ў Чырвоную кнігу Рэспублікі Беларусь (мал. 1).

Н.: Хоць папараць і не цвіце, для нас з вамі легенда пра папараць-кветку застаецца самай прыгожай і таямнічай. Яшчэ адным сімвалам Купалля, які вы называлі, з'яўляюцца вянкi. Што з імі рабілі?

В. 1: Іх апраналі на галаву і вадзілі так караводы.

В. 2: А яшчэ па іх прадказвалі будучыню.

Н.: Можна хто-небудзь з вас ведае, як прадказваць будучыню па вянку?

В.: Трэба пускаць вянкi па вадзе!

Н.: Так! Пусцілі, а далей што рабіць?

В.: Трэба сачыць за імі.

Н.: Правільна. У час купальскага свята варажылі пра будучыню і асабліва пра будучае вяселле. Калі вянок дзяўчыны плыве па рацэ і прыбіваецца да чужога берага, лічылася, што яна туды замуж пойдзе, калі да свайго, то застанецца ў сваёй мясцовасці. Бывала такое, што вянок тапіўся — гэта лічылася дрэнным знакам.

Варажылі ў купальскую ноч не толькі па вянках, але і па кветках. Прыкладамі такіх прадказанняў лічацца вядомае ўсім «любіць — не любіць», якое рабілі па рамонках, і варажба па каласках: лічылі іх колькасць у вырваным пучку — калі цот, то будеш у пары ў гэтым годзе.

Мы з вамі толькі што казалі, што перад Купальскай ноччу дзяўчаты і жанчыны ішлі на луг збіраць кветкі і зёлкі. А што яны рабілі з імі?

В.: Плялі вянкi, варажылі.

Н.: Малайцы! А хто ведае, для чаго яшчэ? (Настаўнік чакае адказ, але дзеці не заўсёды яго ведаюць.) Не ведаеце?

В.: Не!

Н.: На Купалле збіралі лекавыя расліны. Назавіце лекавыя расліны, якія мы вывучалі на ўроках «Чалавек і свет».

В. 1: Лекавымі раслінамі з'яўляюцца мята, крапіва, піжма.

В. 2: А яшчэ мы ведаем тысячалістнік, рамонак, чабрэц і душыцу.



Малюнак 1 — Каралеўская папараць з Чырвонай кнігі Рэспублікі Беларусь [6]

Н.: Малайцы! Аднак на беларускай мове некаторыя з іх не так называюцца. Напрыклад, *тысячелистник* — гэта крываўнік, *чабрец* — чабор, ну а *душица* — гэта мацярдушка. Каб вы гэта добра запамнілі, я прапаную пагуляць вам у перакладчыкаў. Для гэтага мы падзелімся на 7 груп па 4 чалавекі і кожная група атрымае заданне ў канверце.

Праца ў групах.

Дзеці атрымліваюць заданне ў канвертах. У кожным канверце тэкст на рускай мове для вуснага перакладу без выкарыстання слоўніка. Каб настаўніку было лягчэй рыхтавацца да класнай гадзіны, мы падрыхтавалі тэксты з малюнкамі для перакладу (раздатчны матэрыял для групавой працы па тэме «Ішла Купала сялом, сялом ...»).

1. Мята — это лекарственное растение. Она растёт на лугу. Мята помогает при простуде. Её используют для лечения людей, больных гриппом.

2. Пижма — это лекарственное растение. Она растёт на лугу. Пижма помогает при простуде. Её используют для лечения людей, больных бронхитом.

3. Тысячелистник — это лекарственное растение. Он растёт на лугу. Тысячелистник помогает при простуде. Его используют для лечения людей, больных бронхитом.

4. Ромашка — это лекарственное растение. Она растёт на лугу. Ромашка помогает при простуде. Её используют для лечения людей, больных гриппом.

5. Чабрец — это лекарственное растение. Он растёт в лесу. Чабрец помогает при простуде. Его используют для лечения людей, больных гриппом.

6. Душица — это лекарственное растение. Она растёт в лесу. Душица помогает при простуде. Её используют для лечения людей, больных бронхитом.

7. Крапива — это лекарственное растение. Она растёт в лесу. Крапива помогает при простуде. Её используют для лечения людей, больных бронхитом.

Сутнасць гэтага задання ў тым, што вучні рыхтуюць групавы пераклад. Тэкст разбіты на сказы і кожны ўдзельнік групы можа перакласці па адным сказе. Калі хтосьці забыў слова, то яму можа падказаць група.

На дошцы неабходна запісаць пераклад назваў раслін (*мята* — мята, *пижма* — піжма, *тысячелистник* — крываўнік, *ромашка* — рамонак, *чабрец* — чабор, *душица* — мацярдушка, *крапива* — крапіва) і словазлучэнні «хварэць на грып», «хварэць на бронхіт».

Н.: У кожнай групы ёсць свой канверт з заданнем. У ім вы знойдзеце тэкст на рускай мове. Вам трэба перакласці яго беларускую мову. Кожны ўдзельнік групы перакладае адзін сказ, але калі ў яго ўзнікаюць цяжкасці, група можа яму дапамагчы. Пераклад назвы раслін напісаны на дошцы, а таксама я нагадваю вам, што рускае словазлучэнне «болець гриппом» перакладаецца на беларускую мову як «хварэць на грып». Беларускія словы для памяці можна запісваць алоўкам на лісце з заданнем зверху над рускім тэкстам.

На выкананне задання дзецям адводзіцца каля 5 хвілін.

3. Прадстаўленне кожнай групай вынікаў сваёй працы.

Вучні рыхтуюцца, пасля чаго кожная група выходзіць і прадстаўляе свой пераказ.

Пасля таго як група выступіла, настаўніку трэба правесці працу над памылкамі. Разгледзім прыклад такой працы.

Першая група расказвае падрыхтаваны пераказ:

«Мята — гэта лекавае расценіе. Яна расце на луге. Мята дапамагае пры прастудзе. Яе выкарыстоўваюць для лячэння людзей, хворых на грып».

Н.: Малайцы! (звяртаецца да класа) Дзеці, група добра зрабіла пераказ?

В.: Не, там былі памылкі.

Н.: Якія памылкі вы заўважылі?

В.: Па-беларуску правільна казаць не *растение*, а *расліна*.

Н.: Малайцы! Група, выправіце, калі ласка, сваю памылку і скажыце гэты сказ яшчэ раз, ужо без памылкі.

В.: Мята — гэта лекавая *расліна*.

Н.: Яшчэ ёсць памылкі? (Калі дзеці не называюць яшчэ адну памылку, настаўнік выпраўляе сам). Ёсць яшчэ памылка. Па-беларуску правільна казаць «расце на *лузе*».

Вучні папраўляюць памылкі з дапамогай настаўніка. Потым настаўнік павінен паказаць на слайдзе правільны варыянт адказу і прапанаваць групе паўтарыць сваё выступленне, але ўжо чытаючы тэкст са слайда. Такая праца дапамагае дзецям вучыцца аналізаваць тое, што яны чуюць і гавораць, а таксама самастойна знаходзіць маўленчыя памылкі.

Пасля гэтага прадстаўляць свой аповед выходзіць другая група. Праца з іншымі групамі праводзіцца па аналогіі з першай.

4. Падвядзенне вынікаў.

Н.: Сёння вы вельмі добра папрацавалі. Пра што новае вы даведаліся?

В.: Мы даведаліся пра каралеўскую папараць-кветку, якая цвіце і занесена ў Чырвоную кнігу Рэспублікі Беларусь.

В.: А яшчэ як прадказваць будучыню па купальскіх вянках і кветках.

Н.: Малайцы! А за добрую працу давайце самі сабе паапладзіруем!

5. Рэфлексія.

Настаўнік прапануе дзецям адказаць на наступныя пытанні:

Н.: Якія цяжкасці вы адчувалі, калі працавалі разам?

В.: Мы не маглі доўга падзяліць сказы паміж сабой.

Н.: Што вам спадабалася на класнай гадзіне больш за ўсё?

В.: Нам спадабалася гуляць у перакладчыкаў.

В.: А мне спадабалася беларускае слова «мацярдушка».

Наступны этап драматызацыі ці актыўнага ўдзелу. У папярэдніх артыкулах на гэтым этапе мы

разглядалі такую форму працы, як расповед-паказ. Тут мы раскажам пра **квэст** як яшчэ адну форму працы з традыцыйнымі народнымі святамі.

Квэст — гэта прыгодніцкая гульня, дзе ўдзельнікі рухаюцца па зададзеным маршруце, паслядоўна выконваючы рознага роду заданні: творчыя, інтэлектуальныя, займальныя і г. д. Кожнае заданне — гэта ключ да наступнага задання. Выканаўшы серыю заданняў, удзельнікі квэста дасягаюць пэўнай мэты.

Для тэмы «Купалле» такая форма працы найбольш зручная: па-першае, само свята адносіцца да цыклу летніх святаў, па-другое, дзеці ў большасці ў гэты час знаходзяцца ў летніх аздараўленчых лагерах і правядзенне квэста можа зрабіць адпачынак больш цікавым і дапамагчы выхавальнікам

арганізаваць дзяцей, па-трэцяе, квэст зручны тым, што праводзіць яго можна як у памяшканні, так і на вуліцы. Закранаючы тэму выхаваўчай работы ў дзіцячым аздараўленчым лагерах або ў лагерах пры школе, неабходна ўзгадаць, што перш чым выкарыстоўваць наш варыянт купальскага квэста, спачатку мэтазгодна правесці напярэдадні азнаямленчую гутарку з выхаванцамі, каб стварыць для іх сітуацыю поспеху пры праходжанні квэста-вых заданняў. Для азнаямленчай гутаркі можна выкарыстоўваць матэрыялы, прадстаўленыя намі для класных гадзін.

Квэст можа праводзіцца для адной або некалькіх груп. Разгледзім прыклад квэста, дзе адначасова ўдзельнічаюць тры групы.

Квэст «У пошуках папараць-кветкі»

Мэта: абагульненне ведаў пра традыцыйнае народнае свята Купалле.

Задачы:

- развіваць маўленне і пашыраць слоўніковы запас вучняў;
- пашыраць уяўленні дзяцей аб традыцыйных беларускіх святах;
- выходзіць павагу да традыцый беларускага народа.

Абсталяванне: рэчы для заданняў: аркушы паперы, алоўкі, кветкі, зеляніна, дровы, крапіва, пальчаткі, вянок; прызы для ўдзельнікаў, цукеркі;  мультымедычная прэзентацыя; буклет; таблічкі з назвамі станцый; суправаджальныя карты для груп; красворд, тэкст з правіламі гульні «У русалку», малюнкi з выявамі раслін: васілёк, рамонак, крапіва, канюшына, званочак, мацярдушка, цімафееўка, мята.

Перад пачаткам квэста неабходна прадумаць месца размяшчэння станцый, на якіх удзельнікі будуць выконваць свае заданні, і маршрут, па якім будуць рухацца групы, не перасякаючыся адна з адной. У табліцы паказаны прыклад размежавання маршрутаў паміж групамі. Так, лічбай 1 пазначана першая група, лічбай 2 — другая, лічбай 3 — трэцяя група.

Табліца — Маршруты праходжання квэста

Назва станцыі	Паслядоўнасць праходжання станцый						
	№ 1	№ 2	№ 3	№ 4	№ 5	№ 6	№ 7
Чырвоная	1			3		2	
Ружовая		1			3		2
Сіняя	2		1			3	
Жоўтая		2		1			3
Фіялетава	3		2		1		
Аранжавая		3		2		1	
Зялёная			3		2		1

3 табліцы відаць, што першая група пачынае свой маршрут з чырвонай станцыі, другая — з сіняй, трэцяя — з фіялетавай.

Таксама загадзя неабходна абсталяваць кожную станцыю. Па-першае, важна падрыхтаваць «кіраўнікоў станцый»: гэта могуць быць дзеці са старэйшых атрадаў. Па-другое, неабходна падрыхтаваць у патрэбнай колькасці матэрыялы для выканання заданняў.

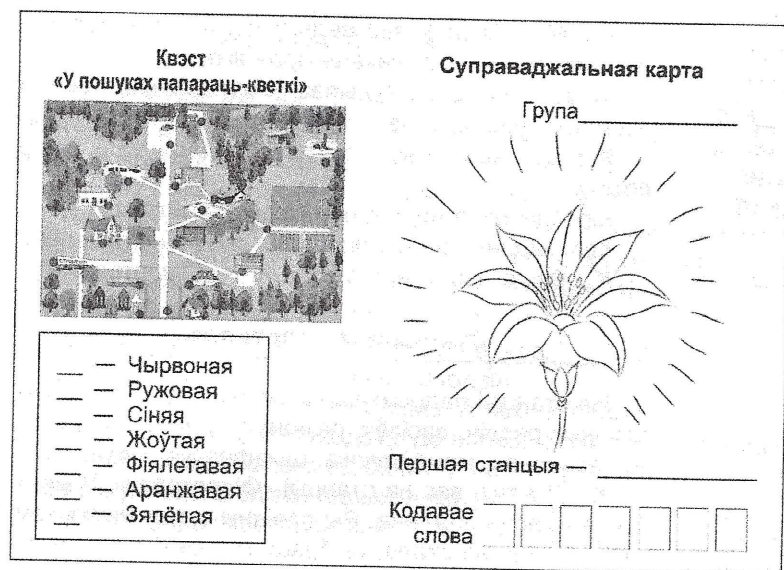
Акрамя таго, трэба зрабіць суправаджальныя карты з планам мясцовасці (памяшкання) і пазначанымі станцыямі, а таксама з выявай папараць-кветкі (малюнак 2).

Яшчэ важным момантам з'яўляецца тое, што дзеці не павінны перамяшчацца адны па тэрыторыі лагера, таму ў кожнай групе патрэбны адзін дарослы, пажадана выхавальнік або вжаты, які будзе суправаджаць іх на тэрыторыі і, пры неабходнасці, аказваць дапамогу ў выкананні заданняў.

Квэст пачынаецца з таго, што ўдзельнікам тлумачаць правілы гульні.

Арганізатар (А.): Дзеці, сёння мы з вамі праходзім купальскі квэст. Для гэтага мы падзелімся на групы і выберам для кожнай групы свайго капітана.

Дзеці дзеляцца на групы і выбіраюць капітанаў. Для падзелу на групы лепш за ўсё выкарыстоўваць



Малюнак 2 — Прыклад суправаджальнай карты

жараб'ёўку. А для таго каб скараціць час, капітанаў каманд можа назваць арганізатар, выкарыстоўваючы метады заахвочвання за якія-небудзь поспехі.

А.: Так, у нас атрымаліся тры групы. Мэта нашага сённяшняга квэста — гэта пошук папараць-кветкі. Тая група, якая першай яе знойдзе, і будзе пераможцай. Кожная група павінна будзе прайсці сем станцый і выканаць сем заданняў. Зразумела?

Дзеці (Д.): Так!

А.: У кожнай групы будзе свая суправаджальная карта з планам мясцовасці, якая дапаможа вам адшукаць патрэбныя станцыі. На кожнай з іх вас чакае кіраўнік станцыі, які раскажа, якое заданне вам неабходна выконваць. На выкананне кожнага задання ў вас будзе 10 хвілін. За выкананне задання кіраўнік станцыі зафарбоўвае ў вашай карце адзін пялёстак і піша на ім літару. А яшчэ ён скажа, куды вам неабходна ісці далей. Ваша задача — прайсці сем станцый, сабраць сем літар і разгадаць кодавае слова, якое схавана пад пялёсткамі. Гэтае слова разам з картай дапаможа вам адшукаць папараць-кветку.

Зараз капітанам груп я раздам суправаджальную карту, у якой вы знойдзеце план мясцовасці і назву вашай першай станцыі. Капітаны, падыдзіце да мяне.

Капітаны атрымліваюць карты.

А.: Усім усё зразумела?

Д.: Так!

А.: Мы пачынаем квэст. Групы могуць адкрыць заданне і накіроўвацца на станцыі. Усім поспехаў!

Кожная група праходзіць станцыі па сваім маршруце.

Станцыя «Чырвоная»

Кожная група, якая прыходзіць на станцыю, атрымлівае ад кіраўніка станцыі заданне. На выкананне задання адводзіцца 10 хвілін.

На станцыі падрыхтаваны аркушы паперы і алоўкі.

Кіраўнік (К.): Я вітаю вас на станцыі «Чырвоная». У мяне для вас ёсць заданне. Вы павінны ўспомніць і запісаць галоўныя сімвалы Купалля, а таксама раскажаць пра адзін з іх. Вось вам аркуш паперы і аловак. На выкананне задання ў вас ёсць 10 хвілін.

Пакуль група выконвае заданне, кіраўнік станцыі размалёўвае адзін пялёстак чырвоным колерам, што з'яўляецца адзнакай аб наведванні станцыі, і сочыць за часам. Калі час скончыцца, ён павінен выслухаць адказ групы.

К.: Час скончыўся, я слухаю ваш адказ.

Д.: Сімваламі Купалля лічацца: вогнішча, Купала, папараць-кветка, вянок. Купала — гэта лялька, якую выраблялі з прыродных матэрыялаў, апраналі ў жаночае адзенне і завязвалі на ёй хустку. Купалу запальвалі, а потым тапілі ў вадзе.

К.: Малайцы! Вы ўсё правільна адказалі, і за гэта я дару вам сваю літару.

Кіраўнік піша на чырвоным пялёстку літару **Б**.

Пасля таго як група адказала, кіраўнік прымае рашэнне: калі заданне выканана правільна, то ён піша сваю літару на пялёстку, калі заданне не выканана, то літара не пішацца.

К.: Ваша наступная станцыя — «Ружовая».

Станцыя «Ружовая»

На станцыі падрыхтаваны кветкі і зеляніна.

К.: Я вітаю вас на станцыі «Ружовая». У мяне для вас ёсць заданне. Вы павінны сплесці купальскі вянок. На стала ляжаць кветкі і зеляніна, якую можна выкарыстоўваць для вянка. На выкананне задання ў вас ёсць 10 хвілін.

Пакуль група выконвае заданне, кіраўнік станцыі размалёўвае адзін пялёстак ружовым колерам і сочыць за часам. Калі час скончыцца, ён павінен выслухаць адказ групы.

К.: Час скончыўся, пакажыце мне свой купальскі вянок.

Дзеці паказваюць вянок.

К.: Малайцы! Які прыгожы вянок у вас атрымаўся, і за гэта я дару вам сваю літару.

Кіраўнік піша на ружовым пялёстку літару **Ц**.

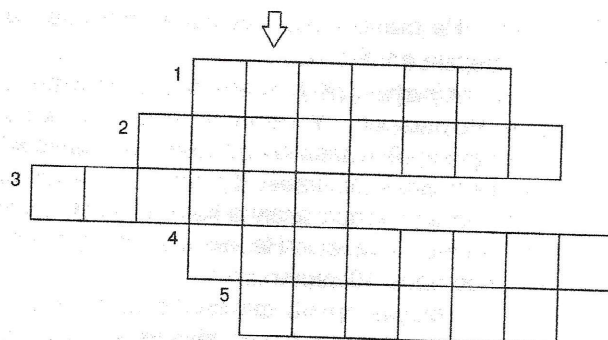
Калі заданне не выканана, то літара не пішацца.

К.: Ваша наступная станцыя — «Сіняя».

Станцыя «Сіняя»

На станцыі падрыхтаваны красворд і алоўкі.

К.: Я вітаю вас на станцыі «Сіняя». У мяне для вас таксама ёсць заданне. Вы павінны разгадаць красворд, які ляжыць на стала. На выкананне задання ў вас ёсць 10 хвілін.



1. Папараць-... (кветка).
2. Хто звычайна плёў вянкi? (Дзяўчаты.)
3. У якім месяцы святкуюць Купалле? (Ліпень.)
4. «Гарачы» сімвал свята. (Вогнішча.)
5. Галоўны сімвал свята. (Купала.)

Пакуль група выконвае заданне, кіраўнік станцыі размалёўвае адзін пялёстак сінім колерам і сочыць за часам. Калі час скончыцца, ён павінен выслухаць адказ групы.

К.: Час скончыўся, ці адгадалі вы красворд?

Д.: Так!

К.: Што вы напісалі побач са словам папараць?

Д.: Кветка.

К.: Добра. Назавіце, хто звычайна плёў вянкi?

Д.: Дзяўчаты.

К.: Якія вы разумныя! У якім месяцы святкуюць Купалле?

Д.: У ліпені.

К.: І тут вы ўсё ведаеце! Тады назавіце «гарачы» сімвал свята.

Д.: Вогнішча.

К.: Добра! А які галоўны сімвал свята?

Д.: Купала.

К.: Цудоўна! І якое слова ў вас атрымалася пад стрэлкай?

Д.: Вянок.

К.: Малайцы! Вы адгадалі красворд, і за гэта я дару вам сваю літару.

Кіраўнік піша на сінім пялёстку літару **Я**.

Калі заданне не выканана, то літара не пішацца.

К.: Ваша наступная станцыя — «Жоўтая».

Станцыя «Жоўтая»

На станцыі падрыхтаваны дровы, крапіва і пальчаткі.

К.: Я вітаю вас на станцыі «Жоўтая». У мяне для вас ёсць заданне. Вы павінны скласці купальскае «вогнішча». Тут вы знойдзіце дровы, крапіву і пальчаткі, каб не абпаліць рукі аб крапіву. На выкананне задання ў вас ёсць 10 хвілін.

Пакуль група выконвае заданне, кіраўнік станцыі размалёўвае адзін пялёстак жоўтым колерам і сочыць за часам. Калі час скончыцца, ён павінен паглядзець, як складзена «вогнішча».

К.: Час скончыўся, пакажыце мне сваё «вогнішча».

Дзеці паказваюць.

К.: Малайцы! У вас вельмі добра атрымалася. Я прапаную вам паскакаць праз яго.

Кіраўнік уключае аўдыязапіс купальскай песні, і дзеці скачуць праз «вогнішча».

К.: Вы малайцы, і за гэта я дару вам сваю літару.

Кіраўнік піша на жоўтым пялёстку літару **В**.

Калі заданне не выканана, то літара не пішацца.

К.: Ваша наступная станцыя — «Фіялетава».

Станцыя «Фіялетава»

На станцыі падрыхтаваны малюнкi з выявамі наступных раслін: васілёк, рамонак, крапіва, канюшына, званочак, мацярдушка, цімафееўка, мята.

К.: Я вітаю вас на станцыі «Фіялетава». У мяне для вас ёсць заданне. Вы павінны з тых малюнкаў, што ляжаць на стала, выбраць малюнкi з лекавымі раслінамі і назваць іх. На выкананне задання ў вас ёсць 10 хвілін.

Пакуль група выконвае заданне, кіраўнік станцыі размалёўвае адзін пялёстак фіялетавым колерам і сочыць за часам. Калі час скончыцца, ён павінен выслухаць адказ групы.

К.: Час скончыўся, я слухаю ваш адказ.

Дзеці паказваюць малюнкi лекавых раслін і называюць іх.

Д.: Гэта рамонак, крапіва, мацярдушка, мята.

К.: Малайцы! Вы правільна адказалі, і за гэта я дару вам сваю літару.

Кіраўнік піша на фіялетавым пялёстку літару **Е**.

Калі заданне не выканана, то літара не пішацца.

К.: Ваша наступная станцыя — «Аранжавая».

Станцыя «Аранжавая»

На станцыі падрыхтаваны тэкст с правіламі гульні «У русалку» і вянок.

К.: Я вітаю вас на станцыі «Аранжавая». У мяне для вас ёсць заданне. Вы павінны прачытаць правілы гульні «У русалку», а потым раскажаць і паказаць, як у яе гуляць. На выкананне задання ў вас ёсць 10 хвілін.

Пакуль група выконвае заданне, кіраўнік станцыі размалёўвае адзін пялёстак аранжавым колерам і сочыць за часам. Калі час скончыцца, ён павінен выслухаць адказ групы.

К.: Час скончыўся, раскажыце і пакажыце, як гуляюць «У русалку».

Дзеці раскажваюць і паказваюць, як гуляць «У русалку».

Д.: Русалкай выбіралі самую смелую дзяўчыну, распускалі ёй валасы і ўпрыгожвалі вянкам. Пасля праводзілі русалку ў кола і ўцякалі ад яе, а яна спрабавала каго-небудзь зловіць.

Дзеці гуляюць «У русалку».

К.: Малайцы! Вы правільна ўсё зрабілі, і за гэта я дару вам сваю літару.

Кіраўнік піша на аранжавым пялёстку літару **З**.

Калі заданне не выканана, то літара не пішацца.

К.: Ваша наступная станцыя — «Зялёная».

Станцыя «Зялёная»

К.: Я вітаю вас на станцыі «Зялёная». У мяне для вас ёсць заданне. Вы павінны ўспомніць і раскажаць мне правілы паводзін у час святкавання Купалля. На выкананне задання ў вас ёсць 10 хвілін.

Пакуль група выконвае заданне, кіраўнік станцыі размалёўвае адзін пялёстак зялёным колерам і сочыць за часам. Калі час скончыцца, ён павінен выслухаць адказ групы.

К.: Час скончыўся, я слухаю ваш адказ.

Дзеці расказваюць правілы паводзін.

Д.: На Купалле трэба хадзіць толькі з дарослымі. Нельга блізка падыходзіць да вогнішча. Нельга блізка адыходзіць далёка ад бацькоў, лепей трымаць іх за руку. Нельга блізка падыходзіць да вады.

К.: Малайцы! Усё правільна, і за гэта я дару вам сваю літару.

Кіраўнік піша на зялёным пялёстку літару **Д**.

Калі заданне не выканана, то літара не пішацца.

К.: Гэта ваша апошняя станцыя. Складзіце кодавае слова і шукайце папараць-кветку.

Удзельнікі групы складаюць з літар **Ь, Ц, Я, У, Е, З, Д** кодавае слова **ДЗЕВЯЦЬ**. Пад гэтым нумарам на карце пазначана месца, дзе схавана папараць-кветка.

Удзельнікі кожнай групы праходзяць станцыі аналагічным чынам.

Падвядзенне вынікаў.

Удзельнікі, якія прайшлі ўсе станцыі і разгадалі кодавае слова, прыходзяць да месца, пазначанае

на карце нумарам дзевяць. Тая група, якая прыйшла першай, прызнаецца пераможцам квэста. Яна ўзнагароджваецца памятным прызам і цукеркамі, астатнім удзельнікам дастаюцца суцяшальныя прызы.

Арганізатар падводзіць вынікі.

Рэфлексія.

А.: Дзеці, вы ўсё сёння выдатна справіліся з квэстам. Я спадзяюся, што вам усім было цікава. Адной з груп сёння пашанцавала больш: яна знайшла папараць-кветку першай. Давайце павітаем пераможцаў апладысmentамі. Трымайце вашы прызы. Спадзяюся, што цукеркамі вы падзяліцеся з усімі ўдзельнікамі квэста.

Пасля квэста можна арганізаваць сумесны салодкі стол.

Такім чынам, на прыкладзе традыцыйнага свята **Купалле** мы разгледзелі сістэму працы з фальклорным матэрыялам. Такая сістэма працы спрыяе развіццю мовы і маўлення, дае сацыяльны вопыт зносінаў, развівае дзяцей творча, знаёміць з народнай культурай. Акрамя таго, яна вырашае такія задачы, як:

- пашырэнне слоўнікавага запasu вучняў;
- стварэнне ўмоў для фарміравання маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі;
- пашырэнне ўяўленняў дзяцей аб традыцыйных беларускіх святах;
- выхоўванне павагі да традыцый беларускага народа.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Шылава, А. С. Фальклор як сродак фарміравання маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі малодшых школьнікаў у пазакласнай дзейнасці / А. С. Шылава, Н. У. Мурашка // Пачатковае навучанне: сям'я, дзіцячы сад, школа. — 2019. — № 11. — С. 59–65.
2. Шылава, А. С. Эфектыўныя шляхі фарміравання маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі малодшых школьнікаў праз прыказкі і прымаўкі на ўроках беларускай мовы і літаратурнага чытання / А. С. Шылава, Н. У. Мурашка // Пачатковае навучанне: сям'я, дзіцячы сад, школа. — 2019. — № 12. — С. 7–12.
3. Мурашка, Н. У. Народныя традыцыі як сродак фарміравання маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі малодшых школьнікаў у пазакласнай дзейнасці / Н. У. Мурашка, А. С. Шылава // Пачатковае навучанне: сям'я, дзіцячы сад, школа. — 2020. — № 3. — С. 54–61.
4. Учебные программы по учебным предметам для учреждений общего среднего образования с русским языком обучения и воспитания: 4 класс / Министерство образования Республики Беларусь. — Минск : Нац. ин-т образования, 2017. — 203 с.
5. Беларускія народныя святы для дзяцей / склад. А. Коршак ; маст. Л. Галубец. — Мінск : Беларусь, 2019. — 176 с. : іл.
6. Красная книга Республики Беларусь [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://redbook.minpriroda.gov.by/> — Дата доступа: 27.03.2020.
7. Лозка, А. Ю. Святы Беларусі / А. Ю. Лозка. — Мінск : Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 2018. — 72 с. : іл. — (Беларуская дзіцячая энцыклапедыя).